

باور «که گاره» در شعور ناخودآگاه ژاپنی^۱

جمشید جمشیدی

در ذهن عمومی مردم جهان این گونه بازتاب داده شده است که ژاپنی ها از هیچ نوع باور دینی تقلید نمی کنند و اصولاً اشخاصی غیر دینی هستند و ذهن و کردار خود را بیشتر منطبق بر واقعیت ها و نظم عمومی جامعه هم آهنگ و همراه می کنند. اما هستند صاحب نظرانی که معتقدند ژاپنی ها اگر چه در شعور خودآگاه خود از آئین دینی خاصی تقلید نمی کنند اما در شعور ناخودآگاه خود گرفتار باورهای سنتی دینی و احیاناً خرافی بسیاری هستند. این شعور ناخودآگاه است که کم و زیاد در کردار و سخن شخص نفوذ کرده و چه بسا برخی در روابط انسانی نقش قطعی بازی کنند. درک صحیح تاریخ ژاپن و روابط میان انسانی بدون آگاهی بر پیشینه های روحی و روانی سردمداران آن ها امکان پذیر نیست. همان گونه است که مطالعه دقیق تاریخ کشورهای معتقد به آئین مسیح یا کشورهای عربی معتقد به دین اسلام بدون بررسی نفوذ باورهای دینی و انتزاعی در آن ها ممکن نیست.

در این جستار قبل از پرداختن به باور «که گاره» که معنای سریع آن «نجس بودن» است به اجمال به دو باور دیگری هم که رایج است و حائز اهمیت، اشاره می کنیم.

«اُون ریوو^۲»: باور به «اُون ریوو» یا روح کینه توز در روابط انسانی ژاپنی ها دیده می شود. ارتکاب به جرم و یا هر عملی که سبب نابودی یا حتی ناخشنودی دیگری می شود شخص خاطی باید در زمانی، بنحوی که پیش بینی آن ممکن نیست منتظر عکس العمل روح آزار دیده قربانی باشد. روح آزار دیده نه فقط از شخص انتقام می گیرد بلکه ممکن است سبب بلایای طبیعی، رواج بیماری، بی رونقی کسب و کار و آشوفتگی های دیگر اجتماعی هم بشود. بنابراین عمل «چین کُن^۳» یا تسکین روح قربانی و اظهار ندامت برگزار می شود. در روایات تاریخی آمده است امپراتور میجی پس از کسب قدرت حکومتی در سال ۱۸۶۸ میلادی برای آمرزش و تسکین روح امپراتور عصر باکوفو^۴ که در درگیری با امپراتور دیگری کشته شده بود نماینده ای را به سوی گورستان او گسیل می دارد تا از نفرین او در امان باشد و همزمان از حمایت او برخوردار گردد. ضریب قدرت انتقام روح بستگی به رتبه مقام شخص فوت شده دارد. بی شک انتقام روح امپراتور ترسناک تر و وحشت آورتر از دیگران خواهد بود. البته برگزاری مراسم تسکین روح انتقام جو و بیان ندامت و تاسف برای او پس از یک سری از تحركات مشکوک در طول تاریخ صورت می گیرد. به عبارتی رسم «چین کُن» روش مدرن و

مطالب جستار در دست تقریباً تماماً برگرفته از گفته هائی. است که در کتاب زیر به تحریر در آمده است. کتاب به زبان ژاپنی نگاشته شده است. عنوان این کتاب «آنچه که از تاریخ ژاپن در مدارس آموزش داده نمی شود» است.

学校では教えてくれない日本史の授業 - 井沢元彦、PHP 文庫 (2013年5月31日)

² 怨霊 (Onryo)

³ 鎮魂 (Chin-kon)

⁴ اشاره به عصر حکومت سپهسالاری و خانسالاری محلی است که قبل از نهضت تجدخواهی میجی - 幕府 (Bakufu) در سال ۱۸۶۸ بمدت حدود ۲۶۰ سال ادامه داشته است.

صادقانه امروزی دلجوئی از روح آزرده است. قبل از رسم «چین کُن» مرسوم بوده است که امپراتورها پایتخت حکومت خود را بارها تغییر می داده اند. تغییر مکرر پایتخت صدارت امپراتورها در اعصار گذشته اگر چه دلایل آن شفاف بیان نشده است به جهت فرار از انتقام روح رفتگان بوده است. برپا کردن معبد و استقرار مجسمه بوداهای آئین بودائی نیز روشی بوده است برای نجات از انتقام روح و همزمان درخواست حمایت و پشتیبانی از آن. ساختن معبد دای بوتسوی (Daibutsu) شهر تاریخی نارا توسط امپراتور شوמו^۵ در قرن هشتم میلادی نمونه ای از این حرکت است. در نهایت بعضاً صاحب روح آزرده را به مقام خدائی ارتقا دادند و عبادت و تکریم او به یک مناسک رایج تبدیل می شود.

پرهیز ژاپنی ها از رقابت و تمایل آن ها بیشتر به تبانی و تفاهم در روابط تجاری و مالی نمونه ای بارز برای نجات از کینه طرف شکست خورده است. در عین این که طرف نظر از درگیری راهی برای جلوگیری از کینه ورزی است خود گویای این حقیقت است که کینه ورزی هم در جامعه بوفور مشاهده می شود. بد نیست بدانیم ژاپن در میان کشورهای پیشرفته صنعتی از نادر کشورهاییست که هنوز حکم اعدام در آن اجرا می شود. طبق آمارهای رسمی بیش از ۸۳ درصد ژاپنی ها موافق اجرای حکم اعدام هستند. برای مطالعه بیشتر به کتاب اصلی مراجعه شود.

«کوتوداما»: باور سخت به **کوتوداما** در میان ژاپنی ها قابل اغماض نیست. **کوتوداما** به معنی سخن موجز (روح دار)، سخنی که الزاماً به واقعیت می پیوندد. بنابراین سخن منفی را اگر چه برگرفته از مستندات واقعی هم باشد نباید بر زبان راند زیرا به واقعیت میانجامد و واقعیت هم دردناک است. در این شرایط حتی اگر مجبور به دروغ گوئی هم باشیم نباید سخن منفی یا نفوس بد زد.

نمونه روشنی که در کتاب خاطر نشان می شود گزارشاتی است که در شرایط جنگ با امریکا در سال های ۱۹۴۰ به سمع ملت رسانده می شد. کارشناسان قبل از جنگ نسبت قدرت ژاپن را با امریکا بمثابه ۱ در مقابل ۱۰ می دانستند (شاخص تولید خالص هنوز مرسوم نشده بود بنابراین تولید فولاد را مقیاس قرار داده بودند)، بنابراین جنگ با امریکا را صلاح نمی دانستند و نتیجه می گرفتند که در صورت جنگ ژاپن حتماً شکست می خورد. اما در مقابل، چنین ایده را منفی بافی قلمداد می کردند و بجای آن ایده پیروزی در جنگ را تبلیغ می کردند و معتقد بودند باید بدین وسیله روحیه جنگآوری ملت را تقویت کرد. به عبارتی دروغ گوئی را در آن شرایط لازم می دانستند. آن ها دروغ نمی گفتند، آن ها به باور «کوتوداما» پای بند بودند. پی آمد چنین باورهای شکست سخت از امریکا و در نهایت تحمل تخریب قابل توجه زیرساخت های شهرهای ژاپن و نابودی جان های هنگفت ملت انجامید.

تمایل به **کوتوداما** در میان خبرنگاران و گزارشگران رسانه ها هم رایج است. در گزارش ها به جهت نگرانی از تاثیر سخن های منفی، اگر چه بر واقعیت پایدارند، بازتاب پیدا نمی کنند. صریحاً از قهرمانی که شرایط لازم برای برد در رقابت های ورزشی جهان را ندارد تحسین

⁵ 聖武天皇 (Shomu-tenno)

⁶ 言靈 (Kotodama)

می کنند و او را در صورتی که در رقابت ها شرکت کند برنده گزارش می دهند. از این دسته گزارش ها بسیار تجربه شده است. نویسنده کتاب مورد مطالعه صریحا اعلام می کند که به روزنامه های ژاپن اعتماد ندارد. غلبه باور **کوتوداما** در میان گزارشگران حرفه ای سبب شده است تا اخبار مربوط به نارسائی های اجتماعی، شیوع بیماری ها و جنگ و دیگر مشکلات به گونه ای مفصل و دقیق نباشد و بسیاری هم آغشته به دروغ بازتاب داده می شود.

«که گاره^۷»: که گاره در زبان ژاپنی به معنای نجس، پلید می باشد. مفهوم **که گاره** لزومنا به معنای کثافت قابل لمس و روئیت نیست، همان گونه که در تعریف نجاسات توضیح داده شده است. باور به پرهیز از آن، و یا در صورت نجس شدن نیاز به طهارت تاکید شده است. در اسطوره آمده است زمانی که خدای ایزاناکي(شوهر) همسر خود ایزانامی را از دست می دهد برای روئیت جسد او به قبرستان می رود. دیدار با جسد سبب **که گاره** شدن ایزاناکي می شود. ایزاناکي با وارد شدن در برکه ای سعی می کند با آب آن خود را طهارت(می سوگی) دهد. این اولین بار است که مفهوم **که گاره** و طهارت برای شستشوی آن وارد فرهنگ دینی ژاپن می شود. آغشتگی به **که گاره** با دیدن یا تماس با خون، جسد مرده، بیماری، ارتکاب به جرم، بد بختی و آدم کشی و غیره صورت می گیرد. طهارت **که گاره** با آب تنها در مورد انواع جزئی **که گاره** ها امکان پذیر است. مهم ترین **که گاره** ها خون و تماس با جسد است که هرگز قابل طهارت شدگی نیست. **که گاره** در صورت طهارت نشدن مستوجب عقوبت خواهد شد.

امپراتوری در ژاپن موروثی است. پس از مرگ پدر پسر تاج پدر را بر سر می گذارد و امپراتور جدید می شود. حتی مرگ پدر از نوع **که گاره** است و امپراتور جدید برای رهائی از **که گاره** پدر کاخ خود را به محل دیگری انتقال می دهد. این تغییر محل کاخ در طول تاریخ مکرراً صورت گرفته است.

مفهوم **که گاره** از عصر امپراتوری قرن های ششم و هفتم میلادی با جدیدت مطرح بوده است. از آن جایی که جوامع در اعصار بسیار برای برقراری امنیت مردم به نیروهای انتظامی و ارتشی نیاز داشته است و این مسئولیت ها احيانا با قوای قهریه و آتش و خون سرکار داشته است امپراتور، مسئولین دربار، اربابها و زمین داران بزرگ، ثروتمندان هرگز خود را درگیر آن نمی کردند. این شغل را به سامورائی که از طبقه دون تری بودند واگذار می کردند، آن ها به جهت شغلی ابائی از دست زدن به اعمال خشونت زا و قهریه که مشمول **که گاره** بودند نداشتند.

ریشه مردم ژاپن در عصر باستان اصولاً از قشر کشاورز تشکیل شده است. این مردم مهاجرانی بودند که از ورای دریا ها به ژاپن کوچ کردند. اما قبل از کوچ این مردم در جزایر ژاپن مردم بومی ساکن بودند که با ماهی گیری و شکار حیوانات روزگار می گذراندند و به ناچار با مرگ حیوانات و خون سرکار داشتند. این مردم به عبارتی همواره آلوده به **که گاره** بودند. مردم از نژاد آینوکه هم اکنون بیشتر در استان های شمالی ژاپن زندگی می کنند از جمله این اقوام بشمار می آیند. اما اکثر جمعیت مردم ژاپن که به امر کشاورزی اشتغال داشته اند بری از اعمالی که مشمول مفهوم **که گاره** است بودند.

امپراتورها از نسل معتقد به امر کشاورزی و زراعت بودند، بنابراین فارغ از **که گاره** هستند. آن

⁷ 穢れ (Ke-gare)

ها الگوی پاکی از که گاره بودند و نمادی بی نظیر و پرآوازه شایسته تقلید بوسیله مردم. تمام جشن هائی که امپراتور در آن شرکت می کند با تزئین اقلام حیوانات و مراسم قدر شناسی و پرباری آن ها برگزار می شود. مهم ترین جشن محصولات کشاورزی که با شرکت امپراتور برگزار می شود هر ساله در ۲۳ نوامبر^۸ شناخته شده است. شاید همین جایگاه سنتی امپراتور در میان مردم است که همچنان او را محبوب قلبی در تاریخ جاوید باقی گذاشته است، اگر چه به عنوان نمادی در هرم قدرت اجتماعی.

اجتناب مردم از ارتکاب به جرایم، کشتن حیوانات و هر عمل ناخوشایند دیگر که مشمول که گاره است قابل تحسین است اما همزمان اشتغال به کارهائی که برحسب تعریف که گاره بحساب می آیند در نظر عموم مردم پست شناخته شده و احياناً اشخاص در گیر این شغل ها بکررات مورد تبعیض قرار می گیرند. برای مثال جمعیتی از مردمی هستند که به کار روی پوست حیوانات اشتغال دارند و از آن جائی که تهیه پوست بناچار نیاز به کشتن حیوان دارد متأسفانه این اشخاص مورد تبعیض بقیه مردم قرار می گیرند، وضعی که به عنوان یک بی عدالتی اجتماعی از سال های بسیار قبل در جامعه حقوق بشری ژاپن مطرح است.

اوساکا- ۲۰۱۸/۱۱/۹

این روز اکنون به نام روز قدردانی از قشر کارکنان جامعه برگزار - (kinro-kansha-no-hi) 勤労感謝の日⁸ می شود